

TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ YAPISI, İŞSİZLİK VE KIRSAL ALAN

Cahit AYDEMİR^(*)

Özet: Günümüzde birçok ülkede, ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma düzeyinin önemli bir göstergesi olarak, istihdam yapısı ve işsizlik boyutu ele alınmaktadır. Bugün Türkiye'nin en önemli sosyal ve ekonomik sorunlarından birisi de işsizliktir. Türkiye, ekonomik ve sosyal yapısındaki dengesizliklere ek olarak, uygulamakta olduğu makro ekonomik politikaların da etkisiyle her geçen gün daha da ağırlaşan istihdam ve işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Bu çalışmada işsizlik ile ilgili veriler ülkenin sosyo-ekonomik koşulları da dikkate alınarak analiz edilmiş, Türkiye'deki kırsal istihdam ve işgücü piyasasına ilişkin durum tespiti yapılmıştır. Ayrıca işsizlik ana faaliyet kolları, cinsiyet ve yaş, iş arama süresi, eğitim gibi özellikler dikkate alınarak incelenmiştir. Bu süreçte işsizlikle mücadele politikaları değerlendirilmiştir. "Kırsal Alan" tanımında TÜİK yaklaşımı benimsenmiş ve nüfusu 20.000 ve daha az olan yerleşim yerleri kırsal alan olarak tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal alan, işgücü, istihdam.

STRUCTURE OF LABOR, UNEMPLOYMENT AND RURAL AREA IN TURKEY

Today, in many countries, as an important indicator of the level of economic development and social development, the size of the structure employment and unemployment is discussed. Today, one of Turkey's most important social and economic problems is unemployment. Turkey, the economic and social structure of the imbalances, in addition to macro-economic policies to be implemented due to the worsening with each passing day we are confronted with the problem of employment and unemployment.

In this study, data on unemployment, taking into account the socio-economic conditions of the country have been analyzed, conducted due diligence on rural employment and the labor market in Turkey. In addition, the main activity of unemployment, gender and age, duration of job search, training, taking into account such features were examined. In this process, the fight against unemployment policies is evaluated. "Rural Area" adopted approach to the definition of TUIK, and population of less than 20,000 and defined as rural settlements.

Key Words: Rural area, labor, employment

I. Giriş

Tarih boyunca ülkelere göre, sosyal ve ekonomik boyutları farklı olmakla birlikte, işsizlik tüm toplumların en önemli sorunlarının başında gelmiştir. İşsizlik asıl olarak sanayi devrimiyle birlikte bütün ülkelerde farklı boyutlarda olsa da görülmeye başlanmıştır. Bütün ülkelerde görülmesine karşın işsizlik, 1980'lere kadar asıl olarak gelişmekte olan ülkelerin sorunu haline gelmiştir. 1980'lerle birlikte neo-liberal politikaların uygulanmaya başlanmasının da etkisiyle, gelişmiş ülkelerin de sorunları arasına girmiştir

^(*)Yrd.Doç.Dr.,Dicle Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

(Özdemir, 2006: 67-68). Türkiye'nin işsizlik sorununun temelinde ise, tarım toplumu niteliğinin az da olsa ağırlığının sürmesi, hızla artan genç nüfusa istihdam olanaklarının sağlanamaması gibi temel nedenler yatmaktadır. Bu da Türkiye'de işsizliğin yapısal bir özellik taşıması sonucunu doğurmaktadır. Başta sanayi sektöründe olmak üzere yatırım miktarında sürekliliğin sağlanamaması, tarım kesimindeki işgücü fazlasının tarım dışındaki sektörler tarafından yeterli ölçüde istihdam edilememesi ile sonuçlanmaktadır. Tarımın ekonomi içindeki ağırlığı sanayileşme ve kalkınma sürecindeki ilerlemelere bağlı olarak azalmaktadır (Uyar Bozdağlıoğlu, 2008).

Ülkemiz ekonomik, sosyal ve siyasal alanda köklü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemi temsil etmektedir. Bu değişim süreci bir yandan daha rekabetçi ekonomi ve piyasa odaklı bir model geliştirirken, öte yandan kamunun sistemdeki ağırlığının azaldığı, tarımın göreceli öneminin kaybolduğu ve küresel rekabetle bütünleşmiş bir yapının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönüşümün ülkemizdeki işgücü piyasalarını, istihdam yapısını ve sektörel dağılımları etkilemesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Üretkenliği sınırlı, rekabete kapalı ve esnekliği olmayan bir işgücü piyasasından küresel rekabete ayak uydurmaya çalışan işletmelerin beklentilerine uygun bir işgücüne dönük evrimleşme sürecinin sancıları sürmektedir. Bu süreçte daha esnek, daha rekabetçi ve yüksek vasıflı bir işgücü profili, yeni ekonomik modelinde beklentisi olarak ortaya çıkmaktadır. (Seta Analiz, Mayıs 2010:4)

Geçiş döneminde sancılı bir sürecin yaşanması da kaçınılmazdır. İş yaratmayan büyüme fenomeni aslında istihdamda rasyonalizasyon ve esnek uyum sürecinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin imalat sanayinde emeğe alternatif ileri teknoloji kullanılması üretimde giderek daha az emeğe gereksinim yaratmaktadır. Üretiminde ki bu eğilim, büyüme-istihdam ilişkisini sınırlamaktadır (Duruel, Kara, 2005:4).

II. Kavramsal Açından İşsizlik

İşsizlik, modern çağın ekonomik ve sosyal bir olgusu olarak gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomiler için önemli bir sorun kaynağı konumundadır (Seta Analiz, Mayıs 2010:4-5). İşgücünden üretim amacıyla yararlanılmasından bu yana süregelen ve son yüzyıl boyunca alınan tüm ekonomik ve sosyal politika önlemlerine rağmen gittikçe etkisini artıran, ekonomik sistemi olumsuz yönde etkileyen bireysel ve toplumsal bir gerçektir (Kumaş, 2001: 10). İşsizlik, çalışmak isteyip de iş bulamadığı için çalışmayan çalışma çağındaki nüfusun, nedeni kendileri olan bir beceriksizlik olmayıp, ekonomi yönetiminde söz sahibi olanların bir beceriksizliği olan toplumsal merkezli bir olgudur. İnsan gücünün her ne şekilde olursa olsun zaman itibarıyla israfı işsizlik olarak ifade edilebilir (Gök, 2004: 34). Diğer bir tanımlama ise işgücünün, isteyerek gerçekleşmeyen, irade dışı ve istenilmeden ortaya çıkan ve birkaç gün, hafta ya da aylar boyunca çeşitli nedenlerle işsiz kalması durumudur. İşsizliğin bir anlamı da, bir kısım işgücünün gönülsüz olarak yaşadığı bir işsizlik süreci olmaktadır (Gupta, 1990:

298). İşsizlik modern sanayinin bir sorunudur işsizlik sanayiye dayalı ekonomik sistemin yapısından kaynaklanmaktadır, bu nedenle de kişisel değil, sosyal bir sorundur (Zaim, 1997:173)

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) tanımına göre ise referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde iş başı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildirler. Ayrıca, üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da iş başı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dahildirler.

III. Türkiye'deki Ekonomik Ve Sosyo-Kültürel Durum

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin uğraştığı en önemli sosyal sorunların başında işsizlik olgusu gelmektedir. Ülkeler özellikle teknolojik olarak gelişirken, üretim sistemleri değişmekte ve işgücünün bu gelişmelere ayak uydurması zorlaşmakta, nüfus artışına bağlı olarak artan işgücüne istihdam imkanları yaratmak sorun haline gelmektedir (Güney, 2009: 135). Bir ekonomik düzenin düzgün şekilde çalışıp çalışmadığı, geçerli ücret karşılığı çalışmak isteyen herkese iş temin edilip edilemediği ile ölçülür. Bir ülkede bazı kişilerin çalışmak istedikleri halde iş bulamamaları uygulanan ekonomik politikaların kusurudur (Aren, 1975: 17). Türkiye 2001 krizinden sonra uygulamış olduğu yapısal reformlar ve ekonomik önlemler ile yıllık ortalama yaklaşık %7 büyümeyi gerçekleştirmiştir. 2007 yılında ABD'de başlayan sonra da bütün dünyayı etkisi altına alan mali küresel kriz, diğer ülkeler gibi Türkiye ekonomisini de etkisi altına almıştır. Yatırım ile iç ve dış tüketim harcamalarının arasındaki dengesizlik ile üretim, ihracat ve istihdam da düşüşler başlamıştır (Olhan, 2011:4).

Büyüme süreci 2007 yılından itibaren hızını kaybetmiş hatta 2009 yılında %4,8 oranında küçülmeye gitmiştir. Daha sonraki yıllarda tekrar büyüme sürecine girmiştir. Kriz sonrasında gerçekleştirilen yapısal reformlarla sağlanan istikrarın yanı sıra küresel eğilimin de çıkış yönünde olması, dış talebin genişlemesi, ihracatın yükselmesi ve fiyat istikrarı gibi etmenler de Türkiye'nin yüksek büyüme oranlarını yakalamasına neden olmuştur. Bu süre zarfında enflasyon da tek haneli rakamlara çekilerek kontrol altına alınmış ve kamu net borcu sürdürülebilir düzeye indirilmiştir. Ekonominin net büyüme hızı yıllık ortalama %7'lere ulaşırken, ihracatta büyük başarı elde edilerek, yıllık ihracat artışı ortalama %20'ye ulaşmıştır. Büyümedeki bu başarılı grafik istihdama yansıtılamamış ve Türkiye bu süre zarfında istihdamsız bir büyüme gerçekleştirmiştir (Olhan, 2011:4).

Tablo 2.1'de görüldüğü gibi 2001 krizinden sonra başlayan yüksek büyüme oranlarına rağmen, 2009 yılına kadar istihdamda daralma yaşanmıştır. 2009 yılından sonra da istihdamdaki artış çok sınırlı düzeyde kalmış ve yıllık

işgücü miktarındaki artış yıllık yaratılan istihdamdan fazla olduğu için işsizlik oranı artmıştır.

Tablo 1: Türkiye'de Yıllara Göre Büyüme Oranı ve İstihdamdaki Artış

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Reel Kesim										
GSYH (Yıllık Reel Yüzde Değişim)	6.2	5.3	9.4	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,5
İşgücü										
İstihdam (Bin Kişi)	21.354	21.147	19.632	20.067	20.423	20.738	21.193	21.277	22.594	24.110
İstihdam Artışı (%)	-0.8	-1	-7.2	2.2	1.8	1.5	2.2	0.4	6.2	6.7
İşgücü (Bin Kişi)	23818	23640	22016	22455	22751	23114	23805	24748	25641	26725
İşgücü Artışı (%)	1,4	-0,7	-6,9	2	1,3	1,6	3	4	3,6	4,2
İşsizlik(Bin Kişi)	2464	2493	2385	2388	2328	2376	2611	3471	3046	2615
İşsizlik (%)	10,3	10,5	10,8	10,6	10,2	10,3	11	14	11,9	9,8

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TÜİK, TCMB

IV. Türkiye'de İşgücü Yapısı Ve İşsizlik

Türkiye'de işsizliğin genel perspektifi açısından üçlü bir sınıflamaya gitmek mümkündür. Bunlardan ilki geleneksel tarım sektörüdür. Burada işgücünün % 45'lere varan kısmı, esas itibariyle aile işletmelerine dayalı üretim yapan, küçük ölçekli, kadın istihdam eden, yoğun şekilde "ücretsiz aile yardımcıları" kullanan, mevsimlik dalgalanmalara tabi bir istihdamı sürdürmektedir. Bu işgücünde önemli oranda "fazlalık" mevcuttur ve bu fazlalık "kaldırılmaz" niteliktedir. "Görülemeyen ve görülebilir eksik istihdam" büyük bir yoğunluğa varmaktadır (Ekin, 2003: 14). İşsizliği, daha çok hızlı nüfus artışı, genç nüfusun payının yüksekliği gibi demografik unsurlarla ilişkilendirebiliriz. Bunun yanı sıra, iç göç ve kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan eğitim ve bölgesel dengesizlik eğilimleri de işsizliği arttırmaktadır. Türkiye gibi geçiş sürecini yaşayan bir ekonomide, piyasa ekonomisi mantığının rekabet kavramı ile desteklenememesi, özel sektör yatırım seviyesinin yetersizliği gibi nedenler işsizliğin yapısal bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Uyar Bozdağlıoğlu, 2008).

A. İş Gücü Yapısı

Ülkemizde işgücü piyasasındaki gelişmelere genel olarak baktığımızda, işgücüne katılma oranı yükselmekte, istihdam oranı artış trendine girmekte, işsizlik oranı 2011'de tek haneli rakama düşmekle birlikte 2000 yılındaki düzeyinin üzerinde seyretmekte, tarım dışı işsizlik oranı 2008-2009 küresel krizinde zirve yaptıktan sonra azalış trendine girmektedir (Demircan, 2012:6).

Türkiye’de işgücüne katılma oranları OECD ortalamasının oldukça altındadır. OECD ülkelerinde ortalama işgücüne katılma oranı % 68-70 düzeyinde iken, Türkiye’de iş gücüne katılma oranları giderek düşmekte ve bu oranların 1994-2004 dönemi ortalaması % 51 olmaktadır. Türkiye’de işgücüne katılma oranını düşüren ve böylece işsizlik oranlarının düşük çıkmasına yol açan bir diğer faktör de, işsizlik tanımının, iş bulma ümidini kaybettiği için iş aramayan, fakat iş olsa çalışmaya hazır olan “iş aramayıp işbaşı yapmaya hazır” kişileri kapsamamasıdır. İş bulma ümidi olmadığı için iş aramayıp, işbaşı yapmaya hazır olanların oranının, işsizlik oranına göre oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de işsizliğin analizi ve özelliklerinin ortaya konması, işsizliği önleyecek politikaların geliştirilmesi için gereklidir (Uyar Bozdağlıoğlu, 2008).

Tablo 2. Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (15+ yaş) (%)

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	Tarım Dışı İşsizlik Oranı
2000	49,9	46,7	6,5	-
2001	49,8	45,6	8,4	-
2002	49,6	44,4	10,3	-
2003	48,3	43,2	10,5	-
2004	46,3	41,3	10,8	14,2
2005	46,4	41,5	10,6	13,5
2006	46,3	41,5	10,2	12,7
2007	46,2	41,5	10,3	12,6
2008	46,9	41,7	11	13,6
2009	47,9	41,2	14	17,3
2010	48,8	43	11,9	14,8
2011	49,9	45	9,8	12,4

Kaynak: TÜİK

Tablo 3: 2000-2011 Yılları Arası Hanehalkı İşgücü İstatistikleri

Yıl	İstihdam (Bin)	İstihdam: Önceki yıla göre değişim oranı (%)	İşgücü	İşsizlik (Bin)	İşsizlik Oranı (%)	İşsizlik, erkek (%)	İşsizlik, kadın (%)
2000	21581	-2,1	23078	1497	6,5	6,6	6,3
2001	21524	-0,3	23491	1967	8,4	8,7	7,5
2002	21354	-0,8	23818	2464	10,3	10,7	9,5
2003	21147	-1	23640	2493	10,5	10,7	10,1
2004	19632	-7,2	22016	2385	10,8	10,8	11
2005	20067	2,2	22455	2388	10,6	10,5	11,2
2006	20423	1,8	22751	2328	10,2	9,9	11,1
2007	20738	1,5	23114	2376	10,3	10	11
2008	21194	2,2	23805	2611	11	10,7	11,6
2009	21277	0,4	24748	3471	14	13,9	14,3
2010	22594	6,2	25641	3046	11,9	11,4	13
2011	24110	6,7	26725	2615	9,8	9,2	11,3

Kaynak: TÜİK, Hane halkı işgücü anketi sonuçları, erişim tarihi:21.12.2012

Türkiye'nin Eylül 2012 Verileriyle İş Gücü Yapısı

Tablo 3.1.1.1'te Görüleceği gibi 2012 yılı Eylül döneminde istihdam bir önceki yılın aynı dönemine göre 723 bin kişi, artmıştır. Söz konusu bir yıllık dönemde tarım istihdamı 27 bin kişi artarak 6.502 bin kişi olurken, tarım dışı istihdam 696 bin kişi artarak 18.970 bin kişi olmuştur.

Tarım dışı sektörlerdeki istihdam değişimlerine bakıldığında, gayri safi yurt içi hasılda ki sanayi sektörü payı %0,4 azalış, hizmetler sektörü %1,2 ve inşaat sektörü ise %0,2 artış görülmektedir. Tarım sektörünün payında ise %0,7 oranında azalış gözlemlenmektedir. Tarım sektörünün payı azalmasına rağmen tarımdaki istihdam 27 bin kişi artmıştır.

İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında, istihdam edilenler içerisinde tarım sektöründe çalışanların payı 2012 yılı Eylül döneminde yüzde 25,5 ile 2011 yılı Eylül dönemine göre 0,7 puanlık azalış göstermiştir. Diğer yandan, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,2 puan artarak yüzde 48,4 olmuştur. Buna karşın, istihdam edilenler içerisinde sanayi sektörünün payı geçen yılın aynı dönemine göre 0,4 puan azalarak yüzde 18,6'ya gerilemiştir. İnşaat sektörünün payı ise 0,2 puan azalarak yüzde 7,4'e düşmüştür.

Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre işgücüne katılma oranı yüzde 50,4'ten yüzde 51'e yükselmiştir. Ayrıca, çalışma çağı nüfusu söz konusu dönemde yüzde 2 artarken, işgücü yüzde 3,2 artmıştır. İstihdam oranı ise bir önceki döneme göre 0,4 puan artarak yüzde 46,4'e yükselmiştir.

Kayıt dışı istihdam Eylül 2012 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 42,8'den yüzde 40,1'e gerilemiştir. Tarım sektöründe kayıt dışı istihdam aynı dönemlerde 0,3 puan artarak yüzde 84,9 olurken, tarım dışı sektörlerde ise yüzde 28'den yüzde 24,7'ye gerilemiştir.

Eğitim durumu itibarıyla işsizlik oranlarına bakıldığında en yüksek oranın yüzde 11,7 ile lise mezunları (meslek lisesi hariç) ve yükseköğretim mezunları arasında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu dönemde bir önceki yılın aynı dönemine göre işsizlik oranı, okuryazar olmayanlar ve lise altı eğitimliler dışındaki eğitim düzeylerinde artış göstermiştir.

İşteki duruma göre istihdamın dağılımına bakıldığında, ücretli ve yevmiyelilerin sayısının önemli bir biçimde arttığı görülmüştür. Nitekim 2012 yılı Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ücretli ve yevmiyelilerin sayısı yüzde 5,2 oranında artmıştır. Bununla birlikte, ücretsiz aile işçilerinde de söz konusu dönemde yüzde 0,8'lik bir azalış gözlenmiştir.¹

Tablo 4: Türkiye'nin Eylül 2012 Verileriyle İş Gücü Yapısı

	Son Dönemi	Önceki Dönemi
Adı	Eylül 2012	Eylül 2011
Hizmet sektörü(%)	48,4	47,2
İnşaat sektörü(%)	7,4	7,6
Kayıt dışı istihdam oranı(%)	40,1	42,8
Sanayi sektörü(%)	18,6	19
Tarım dışında kayıt dışılık oranı(%)	24,7	28
Tarım sektörü(%)	25,5	26,2
Genç nüfusta işsizlik oranı(%)	18	17,3
İstihdam oranı(%)	46,4	46
İstihdam(000)	25472	24749
İşgücüne dahil olmayanlar(000)	26912	26685

¹ Yorumlar Kalkınma Bakanlığı Aylık İstihdam Değerlendirmeleri Eylül 2012 Dönemi Sinem Çapar DIRİÖZ'den alınmıştır.

Tablo 4: Türkiye'nin Eylül 2012 Verileriyle İş Gücü Yapısı (Devam)

İşgücüne katılım oranı(%)	51	50,4
İşgücüne katılım oranı-Erkek(%)	72	72,2
İşgücüne katılım oranı-Kadın(%)	30,7	29,5
İşgücü(000)	28011	27147
İşsizlik Oranı(%)	9,1	8,8
İşsiz(000)	2539	2398
Kurumsal olmayan nüfus(000)	73795	72625
Lise altı işsizlik oranı(%)	7,9	7,9
Lise Mezunları işsizlik oranı(%)	11,7	11,1
Meslek Lisesi işsizlik oranı(%)	10,6	9,9
Okuryazar olmayanlarda işsizlik oranı(%)	3,5	3,9
Tarım dışı işsizlik oranı(%)	11,6	11,3
Tarım istihdamı(000)	6502	6475
Yükseköğretim işsizlik oranı(%)	11,7	11,5
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus(000)	54923	53832
Adı	III. Dönem 2012	IV. Dönem 2011
Kamu istihdamı(000)	3215	3099

Kaynak: TÜİK, erişim tarihi:21.12.2012

B. Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre İşsizlik

Yaş gruplarına göre işsizlik oranlarında en yüksek işsizlik oranının gözlendiği yaş grupları 15-19 ve 20-24 arası yaş gruplarıdır. En düşük işsizlik oranının olduğu yaş grubu ise 65+ yaş grubudur. Bu görünüm normal bir görünüm olup, ülkenin nüfus yaş gruplarına dağılımıyla uyumludur. Ayrıca, bu gösterge emek piyasası politikalarının nereye odaklanması gerektiği, gençlerin işgücü piyasasına girişinin kolaylaştırılmasına yönelik politikalar üretilmesi gibi konular bakımından büyük önem taşımaktadır (Demircan, 2012:16).

Tablo 5: Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranları (15+ Yaş)

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2000	10,7	14,8	7,2	5	4,5	3,5	3	3,8	2,2	2	0,5
2001	14,6	17,3	9,6	6,7	6,5	4,9	5,1	4,1	2,9	1,5	0,8
2002	16,7	20,8	11,9	8,6	8,1	7,3	6,6	5,8	4,8	1,6	0,8
2003	17,9	22,1	12,7	9	7,4	6,5	6,5	6	4,5	2,5	0,7
2004	17,7	22,2	13,9	9,3	7,8	6,8	6,3	6,5	4	2,9	1,1
2005	18,2	20,9	13,2	9,3	7,7	6,9	6,9	6,9	4,6	2,9	0,8
2006	17,4	20,1	12,9	8,6	7,4	6,9	6,6	6,8	5,3	2,8	0,8
2007	19,7	20,1	12,4	8,7	7,4	6,8	7	6,2	5	3,2	0,8
2008	19,6	21	13,2	9,7	8,2	7,7	7,6	6,8	6	3,7	1
2009	23,6	26,3	17,5	12,6	11,2	10,2	9,5	9,2	7,7	4,1	1,4
2010	18,8	23,5	14,9	10,3	9,6	8,5	8,6	8,3	6,7	4,4	1,5
2011	15,8	19,8	12,5	8,6	7,5	7	7	6,8	5,9	3,1	1,2

Kaynak: TÜİK

Tablo 6: Cinsiyete Göre İşsizlik

Yıl	Uzun dönem işsizlik, total, (%)	Uzun dönem işsizlik, erkek, (%)	Uzun dönem işsizlik, kadın, (%)	İşgücüne Katılma Oranı, Toplam (% 15+ yaş toplam nüfus)	İşgücüne Katılma Oranı, Erkek (% 15+ yaş erkek nüfus)	İşgücüne Katılma Oranı, Kadın (% 15+ yaş kadın nüfus)	İş Gücü Yapısı : Kadın İş Gücü (% toplam işgücü)
2000	20,4	17,6	28,7	49,9	73,7	26,6	26,8
2001	20,7	17,7	29,9	49,8	72,9	27,1	27,5
2002	28,3	26,2	34,5	49,6	71,6	27,9	28,4
2003	23,4	21,4	29	48,3	70,4	26,6	27,7
2004	38,5	36,4	44,5	46,3	70,3	23,3	25,7
2005	39,4	36,7	46,6	46,4	70,6	23,3	25,6
2006	35,7	32,4	44,1	46,3	69,9	23,6	26
2007	30,3	27	38,6	46,2	69,8	23,6	26
2008	26,8	23,9	34,2	46,9	70,1	24,5	26,6
2009	25,3	22,6	32,2	47,9	70,5	26	27,7
2010	28,6	24,8	36,8	48,8	70,8	27,6	28,8
2011	26,5	22,5	34,2	49,9	71,7	28,8	29,4

Kaynak: TÜİK, işgücü istatistikleri veri tabanı, erişim tarihi:21.12.2012

Tablo 3.2.2'ye baktığımız zaman cinsiyet durumuna göre uzun dönemde kadın işsizliğinin uzun dönem erkek işsizliğine göre her zaman daha fazla olduğunu görmekteyiz. Bu farkın ortalama %10,5 olduğunu görmekteyiz. İş gücüne katılımda ise kadın oranının nerdeyse dörtte bir oranında olduğunu görmekteyiz.

C. İş Arama Süresine Göre İşsizlik

Türkiye'de iş arama sürelerinin genel olarak uzun olduğu görülmektedir. 2000 yılında 1 yıl ve daha uzun süreli işsiz olanların sayısı 358 bin iken, 2001 finansal krizi sonrasında artış eğilimine girerek 2004 yılında 960 bine çıkmıştır.

Türkiye'de toplam işsiz sayısının yarısından fazla miktarda iş bulma ümidini kaybettiği için iş aramayan ve dolayısıyla tanım gereği işsiz sayılmayan insan kitlesi bulunmaktadır. İş bulma ümidi olmadığı için iş aramayan ama çalışmaya hazır olanları da dikkate alırsak, uzun süreli işsizliğin boyutları daha iyi anlaşılır. Buradan hareketle Türkiye'de işsizliğin kronikleştiğini söyleyebiliriz. Kronik işsizlik olan ülkelerde, iş bulamama endişesiyle iş aramaktan vazgeçen işsizler "işsiz" tanımı dışında tutulmaktadır. Oysa bunların da işsiz grubu içinde değerlendirilmeleri gerekir (Sabahattin Zaim, a.g.e., s.172).

Tablo 7: İş Arama Süresine Ve Yıllara Göre İşsizler (Bin) (15 + yaş)

	1-2 ay	3-5 ay	6-8 ay	9-11 ay	1 yıl ve daha fazla 2 yıldan az	2 yıl ve daha fazla 3 yıldan az	3 yıl ve daha fazla	İş bulmuş başlamak için bekleyen	Toplam
2011	862	611	315	108	428	168	91	31	2.615
2010	906	724	375	142	533	208	124	35	3.046
2009	957	929	502	175	538	199	135	37	3.471
2008	777	688	308	98	410	167	118	45	2.611
2007	658	578	274	99	402	170	139	57	2.377
2006	562	533	272	82	414	216	192	57	2.328
2005	513	520	289	90	429	261	241	46	2.388
2004	490	515	312	106	456	256	206	42	2.385
2003	781	660	288	83	323	156	104	97	2.493
2002	704	583	279	102	428	176	94	98	2.464
2001	648	595	208	65	264	90	54	43	1.967
2000	530	395	164	50	190	72	44	52	1.497

Kaynak: TÜİK, işgücü istatistikleri veri tabanı, erişim tarihi:21.12.2012

D. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik

İşgücü piyasalarının eğitim ile ilişkisi, işgücünün vasıf düzeyi, işletmelerin rekabetçiliği gibi unsurlar bakımından önem taşımaktadır. Türkiye’de işgücünün 2011 eğitim düzeyine bakıldığında %56,2’sinin lise altı eğitilmiş olduğu ve yaklaşık %4,4’ünün ise okuma yazma bilmediği görülmektedir. İşsizlik oranlarında en düşük oran okuma yazma bilmeyen kesimdedir. En yüksek işsizlik oranı lise eğitimlilerdedir. İşgücüne katılmı oranlarında ise en yüksek orana yükseköğretim mezunları ulaşmıştır (Demircan, 2012:8)

Tablo 8: Eğitim Durumuna Göre Erkek Ve Kadının İşsizlik Verileri (%)

Yıl	Lise altı eğitilmişler işsiz, toplam (%)	Lise altı eğitilmişler işsiz, erkek, (%)	Lise altı eğitilmişler işsiz, kadın, (%)	Lise ve dengi meslek mezunu işsiz, toplam, (%)	Lise ve dengi meslek mezunu işsiz, erkek, (%)	Lise ve dengi meslek mezunu işsiz, kadın, (%)	Yükseköğretim mezunu işsiz, toplam, (%)	Yükseköğretim mezunu işsiz, erkek, (%)	Yükseköğretim mezunu işsiz, kadın, (%)
2000	54,7	61,6	34,6	28,4	24,8	38,5	9,6	7,2	16,3
2001	58,2	63	43,6	28	25	37,3	8,3	6,3	14,7
2002	57,6	64,7	37,5	26,5	22,8	37,1	10,8	7,9	19
2003	58	64,9	38,8	23,3	21	29,9	11,6	8,4	20,7
2004	55,4	62,8	34,7	29,3	25,5	39,7	12,9	9,3	23,3
2005	57,8	65,4	37,4	28,1	24,1	39,1	11,6	8,2	20,9
2006	57,5	64,6	39,4	28	24	38,1	12,2	8,9	20,7
2007	56,2	64,4	34,9	28,4	24,1	39,3	13,1	8,9	23,9
2008	57,7	65,4	37,9	26	22,5	34,9	13,9	9,5	24,9
2009	58,6	65,9	40	25,7	22,4	34	13,2	9,1	23,8
2010	58	65,8	41,1	25,1	22	31,8	14,6	9,8	25,1
2011	55,7	64,2	39,2	24,3	21,2	30,5	17,9	12,4	28,4

Kaynak: TÜİK, işgücü istatistikleri veri tabanı, erişim tarihi:21.12.2012

Tablo 9: Eğitim Durumuna Ve Yıllara Göre İşsizler (Bin) (15 + Yaş)

	Okuma- yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim	Toplam
2011	56	143	751	210	351	285	467	352	2.615
2010	69	155	960	254	432	332	446	399	3.046
2009	87	179	1.143	317	498	393	459	395	3.471
2008	64	134	871	248	387	292	362	253	2.611
2007	55	110	803	243	380	294	311	181	2.377
2006	53	93	845	283	377	275	285	116	2.328
2005	58	94	892	308	378	294	277	88	2.388
2004	57	58	908	307	410	288	308	47	2.385
2003	113	64	1.113	308	339	243	290	23	2.493
2002	79	44	1.091	314	374	280	267	15	2.464
2001	60	46	892	246	336	214	164	9	1.967
2000	68	42	628	187	274	151	143	5	1.497

Not. 2000 kişiden az değerlerde örnek büyüklüğü güvenilir tahminler için yeterli değildir.

Kaynak: TÜİK, işgücü istatistikleri veri tabanı, erişim tarihi:21.12.2012

E. İşsizlik Nedenine Göre İşsizlik

İşsizlik nedenine göre işsizlikte 781 bin ile çoğunluğu oluşturan geçici bir işte çalışıp işten ayrılanlar mevcuttur. Bir diğer dikkat çeken veri ise emekli olanlarda 2000 yılından itibaren hızlı bir artışın yaşanmasıdır.

Tablo 10: İşsizlik nedenine ve yıllara göre işsizler (Bin) (15 + yaş)

yıl	İşini kaybetmeden dolayı			İşinden ayrıldığından dolayı		
	Geçici bir işte çalışıyordu, iş bitti	İşten çıkartıldı	İşyerini kapattı/iflas etti	Kendi isteğiyle	Emekli oldu	Diğer
2011	781	378	178	475	77	410
2010	903	534	241	508	85	414
2009	939	836	314	499	70	428
2008	743	389	208	455	65	346
2007	661	307	181	439	51	293
2006	585	356	176	358	58	318
2005	580	407	178	337	50	295
2004	579	405	169	311	50	260
2003	809	429	155	296	38	287
2002	604	498	194	295	51	310
2001	475	403	119	231	33	229
2000	365	163	73	217	30	182

Kaynak: TÜİK, erişim tarihi:21.12.2012

F. Aradıkları İşin Türüne ve Yıllara Göre İşsizle

Tam zamanlı iş arayanların büyük çoğunluğunu oluşturduğu işin türüne göre işsizlikte 2000 yılında 1.140 bin iken 2011 yılı sonu itibariyle yaklaşık iki kat artarak 2.243 bine ulaşmıştır.

Tablo 11: *Aradıkları İşin Türüne Ve Yıllara Göre İşsizler (Bin) (15 + Yaş)*

	Tam zamanlı	Yarı zamanlı	Tam zamanlı veya yarı zamanlı (farketmez)	İş bulmuş başlamak için bekliyor	Kendi işini kurmak istiyor	Toplam
2011	2.243	35	210	31	96	2.615
2010	2.651	32	233	35	97	3.046
2009	2.933	35	357	37	108	3.471
2008	2.182	22	308	45	55	2.611
2007	1.899	18	349	57	54	2.377
2006	1.863	18	335	54	58	2.328
2005	1.870	25	383	43	67	2.388
2004	1.805	15	442	41	83	2.385
2003	1.977	40	379	97		2.493
2002	2.003	33	330	98		2.464
2001	1.610	52	263	43		1.967
2000	1.140	52	253	52		1.497

Kaynak: TÜİK

V. İstihdam, İstihdamın Sektörel Dağılımı Ve Sektörel Büyüme

İstihdam, “üretim faktörleri olan emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynakların optimal kullanılarak üretim sürecine katılmasını” ifade etmektedir (Bekiroğlu, 2010:5). Bir ülke ekonomisinin mevcut durumu ve yapısal değişimi hakkında fikir edinebilmenin bir yolu, o ülkedeki istihdamın yapısının değerlendirilmesidir. İşsizliğin gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde en temel sorunların başında gelmesi, işsizlikle mücadelede uygulanacak istihdam politikalarının önemini artırmaktadır. Her ülke için istihdam olanaklarının artırılması, gerek ekonomik refahın gerekse sosyal refahın sağlanması açısından önem arz etmektedir. Küreselleşme süreci, istihdamın yapısını değiştirmiş, eğreti istihdam biçimleri yaygınlaşmış ve bu temelde çalışanların ortak hareket etme olanakları da sınırlanmıştır (Özpınar, Demir, Keskin, 2011).

A. Türkiye’de İstihdam

Ülkemiz genelinde istihdam oranı azalmakta, kentlerde 2005 yılından itibaren tekrar artışa geçmekte, kırdaki ise azalmaktadır. Yine işgücüne katılma oranında olduğu gibi burada da tek artma eğilimi gösteren değişken kentteki kadının istihdam oranıdır (Demircan, 2012:9).

Tablo 12: Kent-Kır ve Cinsiyet Ayrımında İstihdam Oranları

	Türkiye			Kent			Kır		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2000	46,7	68,9	24,9	40,2	65,4	15	56,4	74,1	39,4
2001	45,6	66,5	25,1	38,9	63,3	14,5	55,9	71,4	41
2002	44,4	63,9	25,3	38,1	60,7	15,5	54,3	69	40,2
2003	43,2	62,9	23,9	37,7	60,3	15,1	51,9	67,1	37,4
2004	41,3	62,7	20,8	37,1	60,5	14,6	51,4	68,3	35,6
2005	41,5	63,2	20,7	38,5	61,9	15,6	48,8	66,5	32,6
2006	41,5	62,9	21	38,9	61,7	16,3	48	66	31,8
2007	41,5	62,7	21	39	61,8	16,6	47,4	65,1	31,2
2008	41,7	62,6	21,6	39,2	61,5	17,3	47,7	65,4	31,4
2009	41,2	60,7	22,3	38,2	59,2	17,7	48	64,3	32,8
2010	43	62,7	24	40,1	61,5	19,3	49,6	65,4	34,7
2011	45	65,1	25,6	41,9	63,7	20,7	51,8	68,2	36,2

Kaynak: TÜİK

B. Kayıt-dışı İstihdamın Boyutları

Türkiye’de kayıt-dışı istihdamın özellikle 1980’li yıllarda hızlandığı, bunun da temelde kırsal kesimlerden büyük kentlere yaşanan göçlerin artmasından kaynaklandığı saptanmıştır. Bu istihdamın boyutlarını belirlemeye yönelik çeşitli araştırmalar, "kayıt-dışı-kacak-işçi" istihdamının kentsel alanlarda % 50’ler civarında olduğunu ortaya koymaktadır (Ekin, 2003:15).

Son 10 yıla baktığımızda ise kayıt dışı istihdam yıllar itibariyle düşme eğilimindedir. 2000 yılında toplam istihdamın yarısından fazlası kayıt dışı iken 2012 yılı itibariyle bu oran %38’lere kadar gerilemiştir. Bu oranın çok daha aşağılara çekilmesi, ülkemizin çalışma hayatındaki birçok yapısal sorunun giderilmesinde büyük önem taşımaktadır. Sosyal güvenlik açıklarının karşılanması, vergi gelirleri, iş sağlığı ve güvenliği gibi temel sorunların çözümlenmesinde önemli katkılar sağlayacaktır (Demircan, 2012:11).

Tablo 13: *Kayıt Dışı İstihdam (15+ Yaş)*

	Kayıt dışı İstihdam	Toplam İstihdam	Kayıt dışı İstihdam Oranı
2000	10.925	21.581	50,6
2001	11.382	21.524	52,9
2002	11.133	21.354	52,1
2003	10.943	21.147	51,7
2004	11.591	21.791	53
2005	9.666	20.067	48,2
2006	9.593	20.423	46,9
2007	9.423	20.738	45,4
2008	9.220	21.194	43,5
2009	9.328	21.277	43,8
2010	9.772	22.594	43,3
2011	10.139	24.110	42,1

Kaynak: TÜİK

C. İstihdamın Sektörel Dağılımı

İstihdamın sektörler itibarıyla dağılımı her şeyden önce bir ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesini belirleyen önemli göstergelerden birisidir. İstihdamın ekonomik gelişmeye bağlı olarak değişimini açıklayan üç sektör kanununa göre, ekonomik gelişme aşamasına geçilmesiyle beraber tarım sektörünün payı azalırken, sanayi sektörünün payı sürekli olarak artar. Hizmetler sektörünün payı ise zaten sürekli artış eğilimindedir. Tarım sektörünün payı hala olması gerekenden yüksek seyrederken, sanayi sektöründe anlamlı bir artış yaşanmamıştır. Sanayi sektöründe yeterince istihdam yaratılmaması sonucu hizmet sektörünün kontrolsüz bir şekilde artarak son yıllarda %50'lere ulaşmıştır. Günümüzün gelişmiş ülkelerinde, özellikle AB ülkelerinde, üç sektör kanununun tam olarak işlediği, toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün istihdam payının %3-4 seviyesinde olduğu, sanayinin payının %25-30, hizmetler sektörünün payının ise %65-70 seviyesinde olduğu görülmektedir.²

Türkiye'de kırsal nüfusun payı ve istihdamda tarım sektörünün payı zaman içerisinde azalmıştır (Tablo 4.3.1) ve bu gelişme yapısal bir dönüşüm

² İŞKUR, İstihdam Raporu, 2005, s.10

<http://www.yeniekonomi.com/kisakisa/word/istihdam.raporu.doc>, 10 Mayıs 2010

olarak kabul edilmektedir. TÜİK verilerine göre, 1990 yılında Türkiye’de istihdam edilenlerin %46’sı tarım sektöründe çalışırken, günümüzde (2011) %25,5’i tarım sektöründe çalışmaktadır.

İstihdamda tarım sektörünün payı son 10 yılda yaklaşık %33 azalmasına rağmen, hala çalışan 4 kişiden biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir.

Tablo 14: Ana Faaliyet Kollarına Göre Erkek-Kadın Çalışma Oranı (%)

Yıl	Tarım sektöründe çalışan oranı (%)	Tarım sektöründe çalışan erkek oranı (%)	Tarım sektöründe çalışan kadın oranı (%)	Hizmet sektöründe çalışan oranı (%)	Hizmet sektöründe çalışan erkek oranı (%)	Hizmet sektöründe çalışan kadın oranı (%)	Sanayi sektöründe çalışan oranı (%)	Sanayi sektöründe çalışan erkek oranı (%)	Sanayi sektöründe çalışan kadın oranı (%)
2000	36	27	60,5	40	45	26,4	24	28	13,2
2001	37,6	27,7	63,3	39,7	45,6	24,5	22,7	26,7	12,1
2002	34,9	24,8	60	42,1	48,4	26,2	23	26,7	13,7
2003	33,9	24,4	58,5	43,4	49,3	28,1	22,8	26,3	13,4
2004	29,1	21,6	50,8	46	50,4	33,1	24,9	28	16,1
2005	25,7	18,6	46,3	48	51,7	37	26,4	29,7	16,6
2006	24	17,2	43,6	49,1	52,3	40	26,8	30,5	16,3
2007	23,5	16,8	42,7	49,8	52,8	41,2	26,7	30,5	16,1
2008	23,7	17,1	42,1	49,5	52,1	42,2	26,8	30,8	15,7
2009	24,6	18,1	41,6	50,1	52,7	43,1	25,3	29,1	15,3
2010	25,2	18,3	42,4	48,6	51,4	41,7	26,2	30,3	15,9
2011	25,5	18,7	42,2	48,1	50,3	42,6	26,5	31,1	15,2

Kaynak: TÜİK, Hane halkı işgücü anketi sonuçları, erişim tarihi:21.12.2012

Ekonomik kriz dönemlerinde istihdam olanaklarında yaşanan daralma tarım sektöründe istihdam edilenlerde artışa neden olmaktadır. Çünkü tarım sektöründe çalışanların bir bölümü başka sektörlerde iş bulabildikleri anda tarım sektöründen ayrılmaktadırlar. Ancak, ekonominin ve istihdamın küçüldüğü dönemlerde tekrar tarım sektörüne dönmektedirler (Olhan, 2011:3). Tarımda istihdam gerilerken sanayi ve hizmetler kesiminde yeni, verimli, formel istihdam olanakları artırılmamıştır. Dolayısıyla bu yapısal dönüşüm, kırsal yoksulluk, enformel istihdam, artan gelir eşitsizliği ve kentsel alanlarda artan sosyal dışlanmayı beraberinde getirmiştir (Sapançalı, 2008:12).

D. Ana Faaliyet Kollarına Göre GSYİH’de Büyüme Oranı ve Paylarının Gelişimi

Türkiye’de ekonomi içerisinde tarım sektörünün yeri oransal olarak azalsa da hala önemini korumaktadır. Türkiye’de 2005 yılında toplam Gayri

Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 481 milyar \$'ı aşmış ve bunun %9,4'ü (45.2 milyar\$) tarım sektörü oluşturmuştur. 2011 yılında ise toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 774 milyar \$'ı aşmış ve Tarım Sektörünün Payı %8'e inmesine rağmen 72.7 milyar\$ tarım sektörü oluşturmuştur.

Tablo 15: *Tarım sektörünün GSYH'de Payı*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GSYH (Milyon \$)	481.497	526.429	648.625	742.094	616.703	731.638	774.188
GSYH İçinde Tarım Sektörünün Payı (%)	9,4	8,3	7,6	7,6	8,3	8,4	8
Tarım Sektörünün Payı (Milyon \$)	45.260	49.484	60.970	69.756	57.970	68.773	72.773

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TÜİK, TCMB

Tablo 4.4.2'de görülebileceği gibi, gayri safi yurtiçi hasıla içinde tarım sektörünün payı 2000'de % 10,1'te iken azalarak 2011 yılı sonu itibariyle % 8'e kadar gerilemiştir. Buna paralel olarak sanayi sektörünün payı da %23'ten %19,9'a inerek 11 yıllık süreçte 3,1'lik bir düşüş yaşamıştır. Buna karşılık hizmet sektörünün payı %66,9'dan 2011 yılı itibariyle artarak %72,1 çıkmıştır.

Tablo 16: *Ana Faaliyet Kollarına Göre GSYİH'de Büyüme Oranı (%) ve Paylarının Gelişimi(%)*

Yıl	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Büyüme Oranı (%)	Tarım Sektörü Büyüme Oranı (%)	Sanayi Sektörü Büyüme Oranı (%)	Hizmet Sektörü Büyüme Oranı (%)	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçinde Sanayi Sektörünün Payı (%)	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçinde Tarım Sektörünün Payı (%)	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçinde Hizmet Sektörünün Payı (%)
2000	6,8	7,1	6,6	6,8	23	10,1	66,9
2001	-5,7	-7,9	-7,3	-4,6	22,4	8,8	68,7
2002	6,2	8,8	2,7	7,1	21	10,3	68,7
2003	5,3	-2	7,8	5,7	20,9	9,9	69,2
2004	9,4	2,8	11,3	9,8	20,3	9,5	70,2
2005	8,4	7,2	8,6	8,5	20,3	9,4	70,4
2006	6,9	1,4	8,3	7,2	20,1	8,3	71,6
2007	4,7	-6,7	5,8	6	20	7,6	72,4
2008	0,7	4,3	0,3	0,3	19,8	7,6	72,6
2009	-4,8	3,6	-6,9	-5,2	19,1	8,3	72,6
2010	9,2	2,4	12,8	8,7	19,4	8,4	72,1
2011	8,5	5,6	9,4	8,5	19,9	8	72,1

Kaynak: TÜİK, erişim tarihi:21.12.2012

Tarım sektörü büyüme oranını gayri safi yurtiçi hâsıla büyüme oranı ile karşılaştırdığımızda paralellik göstermediğini buna karşılık sanayi sektörü ve

hizmet sektöründeki büyümenin oransal olarak farklılık gösterse de paralellik gösterdiği gözlenmektedir.

VI. Kırsal Alan Kavramı Ve Kırsal Alanın Sorunları

Kırsal alanlar, ekonomisi tarıma dayanan, yüz yüze ilişkilerin yaygın olduğu, işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişmediği toplumsal ortamlarda yaşayan insan topluluklarını içermektedir. İnsanoğlunun kendi cinsiyle ve doğa ile girdiği çeşitli etkileşimlerin üzerinde yer aldığı mekânlardır. Bu alanlar, çoğu zaman tarım ve ormancılığın başat olduğu ama bunun yanında turizm, küçük ve orta ölçekte sanayinin ve el sanatları gibi diğer iktisadi faaliyetlerin de önemli olduğu, üzerinde insanoğlunun köy, pazar gibi sosyal yapılar yükselttiği, ekolojik açıdan değerli ve kentli insanlarla da sürekli etkileşim halinde olunan mekanlardır. Avrupa Birliğinde (AB) kırsal alan çok farklı yapılarla ve fonksiyonel ara sahne olan kompleks alanlar olarak ele alınmaktadır. AB’de her üye devlet kendine göre kırsal alanı tarif etmiştir. Bunlar genelde sosyo-ekonomik kriterler temelinde oturan tanımlamalardır ve birbirinden çok farklıdır. Bu tanımlamalarda kırsal alanlar arazi parçası olarak ele alınıp tarımsal deseni, arazi kullanımı, kentlere yakınlığı gibi kıstaslar göz önüne alınabilmekte, yine bu alanlar sosyo-kültürel özelliklerine bağlı olarak sosyal temsil, alışkanlıklar, ekonomik faaliyetlerde çeşitlilik ve nüfus azalması, göç olgusu gibi kriterler çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Ancak, kırsal alan için AB seviyesinde ortak bir tanım olduğu söylenemez.³

A. Kırsal Yoksulluk

Bireylerin temel ihtiyaçlarını karşı lamaya yetecek mal ve hizmetleri alamaması olarak tanımlanan yoksulluk ve bunlara erişememe olarak tanımlanan yoksunluk, kırsal kesimdeki bireyleri kentlerde ya şayanlara göre daha çok etkilemektedir. Hizmet ve sanayi sektörlerinden farklı olarak, tarımda çalışanların daha yüksek bir yoksulluk riski ile karşı karşıya olması, yoksulluğun kırsal kesimde daha yaygın olması sonucunu doğurmuştur. TÜİK verilerine göre kırsal alanda yoksulluk oranları kentlere kıyasla daha yüksek olup, kentlerde gözlemlenen düşüş eğilimi henüz kırsal alana yansımamıştır. Bu durum, kırsal kesimde üretim ve istihdam odaklı desteklerin çeşitlendirilmesini ve artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Kırsal alanda, gıda yoksulluğunun düşüş göstermesi ise, son yıllarda tarım sektörünün gösterdiği büyüme performansı ve üretim artışları nedeniyle anlamlı bulunmaktadır. En yoksul durumdaki kitlenin genel nitelikleri incelendiğinde; 5 kişiden fazla büyüklüğe sahip hanelerde ya şayanlar, okur-yazar olmayanlar, işsizler ve yevmiyeli çalı şanlar, tek yetişkinden oluşan aileler ve tarımda çalışanlar yoksulluk riski en yüksek kesimleri oluşturmaktadır. Kırsal kesimde, belirtilen profile sahip hanelerin

³ Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri

belirlenerek, sosyal hizmet ve yardımlarda bu hanelere öncelik tanınması gerekmektedir.⁴

Kırsal alanda yaşayanların tarım dışı istihdam olanakları oldukça kısıtlı olup, çalışanların sadece %37,4'ü tarım dışı sektörlerde çalışma imkânı bulmaktadırlar. Kırsal kadının tarım dışında iş olanağı yok gibidir. Kırsal alanda tarımda istihdam edilen kadınların çoğunun ücretsiz aile işçisi, erkeklerin de kendi hesabına çalışıyor olması, bu sektörde çalışanların %85 gibi büyük bir çoğunluğunun sosyal güvenlikten yoksun olması sonucunu doğurmaktadır. Kırsal alanda tarım dışı iş olanaklarının sınırlı olması ve sektörün kendi kısıtları nedeni ile kırsal alanda yoksulluk yaygın durumdadır. Nitekim 2008 yılında Türkiye genelinde yoksul hanelerin oranı %13,52 iken, kırsalda yoksul hanelerin oranı %29,83'e çıkmaktadır (Olhan, 2011:3).

B. Kırdan Kente Göç

Göç kavramının birçok tanımı yapılmakla beraber genel olarak; “bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir”(Tümertekin ve Özgüç, 1998: 307).

Ülkemizde 1950'li yıllardan itibaren ivme kazanan kırdan kente göç süreci halen devam etmektedir. Kırsal alanda, tarımda artan nüfusun aynı oranda artmayan tarım arazisine getirdiği baskı, tarımın makineleşmesi ile birlikte kırsal alanda işgücü fazlasına neden olmuştur. Tarımdaki işgücü fazlası kırdan kente göç hareketlerini tetikleyen en önemli unsur olmuştur. Diğer taraftan, kentlerde gelişme ivmesi kazanan sanayi ve hizmet sektörünün işgücü talebi de, kırsal kesim açısından bir çekim unsuru olarak göç hareketlerini hızlandırmıştır. Sanayi ve hizmet sektörlerinin işgücü talebi dışında, kırdan kente göçü artıran diğer faktörler arasında; köylerde yoksulluğun yaygın olması, tarım dışı alanlarda yeterli istihdam imkânlarının bulunmaması, sulu tarım imkanlarının sınırlı olması, tarım topraklarının parçalı ve küçük olması, köylerdeki fiziki ve sosyal altyapı yetersizlikleri ile temel kamusal hizmetlere düzenli erişimin sağlanamaması gibi nedenler gösterilebilir.⁵

İnsanların doğdukları kırsal toprakları bırakıp şehirlere göç etmesinin temelinde çok sayıda sosyo-ekonomik faktör bulunmaktadır. Kentleşme modernleşme üzerinde önemli etkilere sahiptir ve birçok değişme için itici güç oluşturmaktadır. Nüfus kentsel alanlara aktıkça, kırsal alanlardaki geniş akrabalık ilişkileri çözülmekte, iş ilişkileri bireyselleşmekte, eğitime yönelme ve diğer kamusal hizmetlerden yararlanma artmaktadır. Sonuç olarak kentleşmenin ve kentlileşmenin gelişmesi eğitim düzeyinin artışı, geniş ailenin ve aşiret örgütlenmesinin dağılarak çekirdek ailenin egemen olmasını ve

⁴ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Planı, 2010-2013, Ankara, s.18-19

⁵ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Planı, 2010-2013, Ankara, s.17

sivil toplumun gelişmesini beraberinde getirecektir. Bugün için nüfusun kentlerde yığılması birtakım olumsuzlukları da içinde barındırmaktadır; yaşanan hızlı kentleşme büyük ölçüde kırsal alanın iticiliğinden olup, kentlerin emme ve kaldırma kapasitesinin düşüklüğünden dolayı sosyal sorunlar baş göstermektedir. Ayrıca geleneksel yapıların ve örgütlerin çözülmesine karşın nüfus hızlı bir biçimde modern değerler ve örgütlenme biçimlerine çevrilememekte ve tam bir sosyal anemi yaşanmaktadır. Bunun aslında bir nedeni de kamunun kentlerde yeterli sosyal destek mekanizmalarını kuramamasıdır. İnsan kaynakları ile ekonomik gelişme arasındaki yakın ilişki nedeniyle, kadınların eğitim olanaklarından eşitsiz yararlanma koşullarının düzeltilmesi, ekonomik ve sosyal kalkınma politikaları açısından kritik öneme sahip bir durumdur. Kırdan kente göç edenler çoğunlukla çok düşük ücret/gelir karşılığı, marjinal alanlarda, kayıt dışı ya da mevsimlik işlerde çalışmakta; çocuklar da hane geçimine katkıda bulunmaları amacıyla çalıştırılmaktadır. Yapılan araştırmalar yoksulluktan en fazla etkilenen grupların kadınlar ve çocuklar olduğunu göstermektedir. Kırdan kente hızlı bir göç yaşanması yeterli donanım ve mesleki beceriden yoksun insan kitlelerinin kentlerde yoğunlaşmasına yol açmakta, aynı zamanda nüfus hareketlerinin bu denli hızlı olması, farklı yörelerden gelen insanlar arasında uyum sorunları yaratabilmektedir. Kentler ise bu nüfusu emme kapasitesinden yoksun olduğu için sağlıksız mahalleler ortaya çıkmakta işsizlik ve yoksulluk artmakta, sosyal kontrol ve dayanışma zayıflamaktadır. Özellikle kentlerde ortak kent ve kentlilik kimliği geliştirilmemekte, alt gruplar oluşmaktadır. Bu süreç kent yönetimine katılım, kentsel altyapının kullanımı ve işletilmesi, kentsel çevrenin korunması gibi alanlarda sorunlar yaratabilmektedir. Ortak bir kentlilik ve kent kimliğinin oluşmaması, kente sahiplenme duygusunun gelişmesini de engellemektedir.⁶ Kırsal üretimin büyük bir kısmının kentsel alanlarda tüketiliyor olması ve kırsal yörelerde yaşayan halkın sağlık, eğitim, vs. gibi birtakım hizmetlerde kente yönelmesine neden olmaktadır.

TÜİK verilerine göre, 1927 yılında % 76 olan köy nüfusu, 2007 yılında azalmış olmakla birlikte hala % 30 gibi yüksek bir orandadır. Başka bir ifadeyle, 1927-2007 dönemindeki 80 yılda toplam nüfus 4,2 kat, şehir nüfusu 14 kat artarken, köy nüfusu da 2 kat artmıştır. Kuşkusuz bu durumda kırdan kente göçün payı çok büyüktür. Tablo 4.4.2 ve Tablo 5.2.1'de görüleceği gibi kırsal nüfusun toplam nüfus ve tarım sektöründe çalışma oranı toplam çalışma içindeki yüzdesi aynı dönemde daha yavaş bir gerileme eğilimi sergilemiştir.

Türkiye'de 2011 yılı verilerine göre 57 milyon kişi yani toplam nüfusun %76'ı şehirlerde yaşamaktadır. Sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin sunduğu

---

⁶ Doç. Dr. Aşkın ASAN, Doç. Dr. Mustafa CAN, Aygül FAZLIOĞLU (Sosyolog) Kırsal alanda yoksulluğun Gerçek yüzü: Kadınlar, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı s.10-11

büyük iş imkânlarının bulunması kentin çekiciliğinin en önemli nedenlerinden biridir.

Tablo 17: *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre İl Ve İlçe Merkezleri İle Belde Ve Köyler Nüfusu Ve Nüfus Artış Hızı*

Yıl	Toplam nüfus	İl ve ilçe merkezleri nüfusu	Belde ve köyler nüfusu	İl ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)	Belde ve köyler nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)	Yıllık nüfus artış hızı (binde)
2011	74.724.269	57.385.706	17.338.563	76,8	23,2	13,49
2010	73.722.988	56.222.356	17.500.632	76,26	23,74	15,88
2009	72.561.312	54.807.219	17.754.093	75,53	24,47	14,5
2008	71.517.100	53.611.723	17.905.377	74,96	25,04	13,1
2007	70.586.256	49.747.859	20.838.397	70,48	29,52	

Kaynak: TÜİK, Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi, erişim tarihi:27.12.2012

C. Kırsal Kalkınma Politikası

Kalkınma yolundaki Türkiye'de, kırsal kalkınma süreci planlı dönemle birlikte daha sistematik bir yapıda gerçekleşmiş ve kırsal kalkınma projeleri tarımla uğraşan kesime yönelik en önemli politikalardan olmuştur. Ancak doğal kaynakların kıt olması, insan ihtiyaçlarının da sınırlı olması insanogluunu kaynakların tam ve etkin kullanımına ve sürdürülebilir kalkınma kavramını da anlamaya yöneltmiştir. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler kırsal kalkınma projelerindeki stratejilerini sürdürülebilir kalkınmaya adapte etmişlerdir. Avrupa Birliği' ne tam üyelik sürecindeki Türkiye de batılı ülkelerin ortak politikalarına uymak zorundadır. Bu çalışmanın amacı, dünyada ve Türkiye'de kırsal kalkınma anlayışını ve sürdürülebilir kalkınma kavramının son yıllarda artan önemini ortaya koymak ve Türkiye'nin mevcut kırsal kalkınma projelerinde belirlediği stratejilerde yapması gereken değişiklikleri incelemektir (Gürlük, 2000).

VII. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de işgücü piyasasının temel başarısızlığı hızlı nüfus artışıdır. Bununla birlikte istihdam oranının, işgücüne katılım oranının ve hali hazırdaki işgücü eğitim seviyesinin düşük olması, istihdamda tarım sektörünün ağırlıklı yapısını koruması, eksik istihdam, gizli işsizlik, çocuk işçiliği ve kayıt dışı istihdam diğer önemli sorunlar olarak gösterilebilir. Ayrıca, kadın-erkek işgücü ve istihdamı arasındaki aşırı oransızlık ile bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları Türkiye'deki işgücü piyasasının temel olumsuzluklarını ifade etmektedir (Bekiroğlu, 2010: ix). Türkiye'de kır-kent arasında ciddi sosyo-ekonomik dengesizlikler vardır. Kır ile şehir yerleşmeleri arasında var olan bu sosyo-

ekonomik dengesizlikler, ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliğini doğurmakta, sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını ortaya çıkarmakta ve kırsal göç olayını hızlandırmaktadır. Kırsal yerleşmelerde yaşayan insanların doğdukları toprakları bırakıp şehirlere göç etmesinde çok çeşitli sosyo-ekonomik faktörler rol oynamaktadır (Gürbüz ve Karabulut, 2008).

Kırsal Alanlar için ortak sorun, o bölgelerde yaşayanların kazançlarının yetersiz olmasıdır. Kırsal alanların kalkındırılmasında biri ekonomik, diğeri sosyo-kültürel olmak üzere iki hedef üzerine kurulmalıdır. Kırsal kalkınma için sadece tarımda kalkınma yeterli değildir. Ekonomik kalkınma kırsal kalkınma için başlangıç noktasıdır ya da bir basamaktır fakat tek başına kesinlikle yeterli değildir. Kırsal halkın bilinçlenmesi, eğitim düzeylerinin yükselmesi kalkınma için şarttır. Sağlık ve eğitim olanakları kırsal alanlarda yetersiz seviyelerde bu olanakların artırılıp iyileştirilmesi gerekli. Kırsal kalkınma olanaklarının son derece sınırlı olduğu alanlarda tarım dışı kalkınma teşvik edilmemelidir. Devlet tarafından kredi, sübvansiyon gibi teşviklerle desteklenmesi gerekir. Bu gün tarımla geçinen insanların en büyük sorunlarından biri ürettikleri ürünlerini pazarı olduğu halde iyi bir fiyata satamamaktadır. Bunun için çiftçilerin Pazar olanaklarını araştırarak kurumların oluşturulması gerekir. Aksi halde kırsal alanda elde edilen artık değerın yine kırsal alanda kalması olanaksızdır (Kabakulak, 2011).

İstihdam, Türkiye’de önemli sorunlardan biridir. Bu nedenle pek çok aktif ve pasif istihdam politikası uygulamaya konulmuştur, ancak bu politikaların ne kadar etkili olduğu tartışılmaktadır. Aktif istihdam politikalarının en önemli uygulayıcısı olan İşkur bu yönde çalışmalarını sürdürse de elde ettiğimiz veriler istihdamın sağlanmasında eksik kaldığını göstermektedir. Bir diğer sorun da pasif istihdam politikalarında karşımıza çıkmaktadır. Teorik olarak işsizlik sonrası uygulanan politikalar oluşturulmuştur; ancak uygulamalardan yararlanılması için getirilen şartlar birçok işsizin bu politikalarından yararlanmasını engellemektedir. Bu açıdan toplumun genelini kapsayacak, daha basit ve etkin politikalar üretilmesi şarttır (Özpınar, Demir, Keskin, 2011).

Dolayısıyla işsizliğin sonuçlarını sadece ekonomik olarak inceleyemeyiz. İşsizliğin kişi ve toplum açısından ekonomik sonuçları olduğu gibi, işsiz kalan kişiler ve onların aileleri üzerinde psikolojik ve sosyal bir takım etkileri olmaktadır (Güney, 2009:152)

Kaynaklar

Aren, Sadun, İstihdam, Para Ve İktisadi Politika, Ankara, Bilgi Yayınevi, Şubat 1975 (Beşinci Basım)

Bekiroğlu, Cemil (2010) Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi

- Demircan, Erhan (2012) İstihdam Ve İşgücü Piyasası Raporu Karacadağ Kalkınma Ajansı
- Duruel, Mehmet Ve Kara, Mehmet, “Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu”, Sosyal Siyaset Konferansları,(Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 50, 2005, 368–396.
- Ekin, Nusret (2003), Türkiye’de İşsizlik, Kamu-İş; C: 7, S: 2/2003
- Gök, M., (2004). İş Gücü Piyasası Ve Kobilere. Roma Yayınları I No: 12, 1. Baskı, Eylül, Ankara, 418 S.
- Gupta, J. P., (1990). Population Growth And The Problem Of Unemployment, New Delhi, 320 Pg.
- Güney, Alptekin, İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları Ve Mücadele Yöntemleri, Kamu-İş; C:10,S:4/2009
- Gürbüz, Mehmet, Karabulut, Murat, Kırsal Göçler İle Sosyo-Ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Analizi, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 50, S. 37-60, İstanbul, 2008.
- Gürlük, Serkan (2001) Dünyada Ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları Ve Sürdürülebilir Kalkınma, Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı: 4 Kış Dönemi Aralık
- Kabakulak, Hatice Merve, 2011, Gelişmekte Olan Ülkelerde Kırsal Kalkınmanın Sosyo-Ekonomik Önemi, Sunum Notları
- Kumaş , H., (2001). “ İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu Ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 3, Sayı I: 4, Ekim-Kasım-Aralık. İzmir, 200 S.
- Olhan, Emine Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı, Fao Türkiye Temsilciliği, 2011
- Özdemir, Süleyman Vd., İşsizlik Sorununun Çözümünde Kobi’lerin Desteklenmesi, İstanbul, İto, Yayın No: 2006-24, 2006
- Özpinar, Şansel, Demir, Öznur, Keskin, Sabiha (2011) Türkiye’de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi (2000-2010), Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi Cilt 3, No 2, 2011 Issn: 1309-8012 (Online)
- Seta Analiz, Siyaset, Ekonomi, Toplum, Araştırma Vakfı, Www.Setav.Org, Mayıs 2010
- T.C. Tarım Ve Köy İşleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Planı, 2010-2013, Ankara
- T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kırsal Alanda Yoksulluğun Gerçek Yüzü: Kadınlar, Doç. Dr. Aşkın Asan, Doç. Dr. Mustafa Can, Aygül Fazlıoğlu (Sosyolog)
- Tümertekin, E. Ve Özgüç, N., 1998, Beşeri Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Uyar Bozdağlıoğlu, E.Yasemin (2008) Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri Ve İşsizlikle Mücadele Politikaları, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:20 Adnan Menderes Üniversitesi
- Zaim, Sabahattin, Çalışma Ekonomisi, İstanbul, Filiz Kitabevi,1997(10.Baskı)